

Існюк О. Ю.,

*викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

## ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМИ РЕЛІГІЇ В ЦИКЛІ РОМАНІВ ДЕНА БРАУНА ПРО РОБЕРТА ЛЕНГДОНА

**Анотація.** Статтю присвячено встановленню лінгво-стилістичної специфіки відображення теми релігії в циклі романів Дена Брауна про Роберта Ленгдона. За результатами дослідження теоретичних праць із цього питання з'ясовано, що однією з ключових композиційних основ текстів творів автора є релігійний складник, розкриття глибинних ідей якої й дає змогу стверджувати про створення письменником нового виду романів – релігійного. Установлено, що експериментальну частину роботи мовно-стилістичного вираження теми релігії в ідіостилі Дена Брауна найдоцільніше здійснювати, спираючись на засади функціонального підходу, з огляду на який дослідження структурно-стильового аналізу тексту відбувається шляхом виявлення особливих способів передачі ідей з використанням засобів художньої виразності. Показано, що динаміка розгортання подій у творах ґрунтується на основі єдності художніх образів, протистоянь і зіставлень, що є практичною реалізацією образності як лінгвістичної категорії. Мовне представлення образності в аналізованих романах відбувається за допомогою низки стилетвірних прийомів, а саме: термінів, теонімів, епітетів, метафор, порівнянь, реалій, антропонімів, перифраз і хремотонімів. За результатами практично аналізу з'ясовано, що предметна сфера релігії набуває особливої виразності під час її зіставлення з науковим складником життя суспільства. У цьому контексті втілення ідей боротьби й перипетій між двома сферами відбувається за допомогою метафоричних виразів у поєднанні з образними порівняннями, що увиразнюють і просторово розширюють площину розгортання подій, а також додають тексту ефекту глибокої напруги. Водночас використання письменником низки антропонімів на позначення церковних діячів, теонімів і релігійних термінів розкриває увесь поняттєвий складник теми релігії в серії романів про Роберта Ленгдона.

**Ключові слова:** лексико-стилістичні засоби, ідіостиль, релігія, романи Дена Брауна.

**Постановка проблеми.** Мовна репрезентація творчого методу Дена Брауна в серії романів про Роберта Ленгдона є актуальною проблемою сучасного мовознавства. Зважаючи на значну популярність автора на світовій літературній арені, інтерес, що зростає, до його творчого надбання як у всьому світі, так і в Україні, вивчення мови письменника, прийомів і технік його індивідуального стилю стає предметом особливої дослідницької уваги.

Беручи до уваги тематичну різноманітність текстів автора, вважаємо за доцільне виокремити релігійний складник, що є однією з композиційних основ серії романів про Роберта Ленгдона. У цьому контексті звернення до релігійної тематики

в текстах романів спричинює докорінний перегляд як автором, так і читачем фундаментальних доктрин християнського вчення. Таке переосмислення глибинних істин відбувається крізь призму сьогодення, у якому суспільство поступово відходить від дотримання канонів церкви. За цих обставин питання вивчення особливостей мовного представлення Деном Брауном теми релігії, поданої в художніх образах, є особливо важливим під час комплексного дослідження лінгвістичного аспекту ідіостилістики художнього тексту окремого автора.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз лексико-семантичних характеристик ідіостилі та особливостей його репрезентації в художніх творах письменника в межах лінгво-стилістичних досліджень неодноразово привертая увагу багатьох лінгвістів. Варто зазначити, що авторська манера викладу твору вивчається дослідниками в межах різних підходів, а саме: системно-структурного (В.В. Виноградов [1]), комунікативно-когнітивного (О.О. Селіванова [2]), функціонально-домінантного (І.А. Сидоренко [3]) та інших, кожен із яких, попри орієнтування на окремі аспекти мови й мовлення, спрямований на комплексний розгляд художнього твору та місця автора в ньому. Водночас питання використання певних мовно-виражальних форм для словесної передачі навколишньої дійсності в площині структурно-стильового аналізу тексту залишається нагальним і сьогодні, оскільки крізь призму індивідуальної естетики слова стає можливим вивчення індивідуально-авторської картини світу.

Тому **метою статті** є встановлення мовно-стилістичних особливостей ідіостилі Дена Брауна шляхом розгляду способів репрезентації релігійної тематики в серії романів про Роберта Ленгдона.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти з художніх творів Дена Брауна із циклу романів про Роберта Ленгдона: «Angels & Demons» і «Inferno». Обсяг матеріалу – 102 текстові фрагменти, об'єднані спільною темою релігії.

**Виклад основного матеріалу.** Висвітлення теми релігії в романах американського письменника Дена Брауна є однією з композиційних основ його творів. У дослідженні О.В. Бессараб [4, с. 3] розглядає проблему релігії в текстах автора як таку, що у XXI столітті сприяла створенню нового релігійного роману. Пояснюється це виявом зацікавлення до надприродного, існуванням позбавленої сенсу реальності, яка тисне і гнітить тощо. Водночас суспільство у творах складається з атеїстів та агностиків, які, попри переконання, демонструють свою релігійність.

Зважаючи на втрату людьми віри в Бога, Ден Браун у романі «Янголи і демони» порушує більш глибинні питання, зокрема

роль церкви в житті кожного окремого індивіда, чого вона нас навчає та яку боротьбу веде з наукою, чи можливе мирне співіснування цих двох феноменів [5]. Вирішення всіх цих питань відбувається навколо головної інтриги твору – можливого знищення серця католицької церкви, міста-держави Ватикану. На противагу цьому, у романі «Інферно» порушуються питання світових релігій, їх сутностей і характерних особливостей.

Виконаний аналіз теоретичних джерел дав нам змогу під час здійснення експериментальної частини дослідження спиратися на принципи функціонального підходу, який уможливує виокремлення провідних елементів індивідуальної творчої манери Дена Брауна. Застосування цього напряму орієнтоване на виявлення особливих способів передачі ідей з використанням низки мовних засобів [3, с. 300].

З огляду на це, поділяючи думку Т.М. Єрошенко [6, с. 178], можемо стверджувати, що однією з головних характеристик твору художньої літератури є образність, а кожен твір Д. Брауна із циклу романів про Роберта Ленгдона постає як своєрідна єдність художніх образів, загадок і протистоянь. Під цим кутом зору передача образності як лінгвістичної категорії відбувається шляхом створення художніх образів, представлених різними стилетвірними засобами, а саме: *теонімами, термінами, епітетами, антропонімами, метафорами, порівняннями, реаліями, перифразами та хремотонімами* [7].

Утілення теми релігії в обох романах доцільно розпочати з розгляду її головних складників, а саме назв релігій і вірувань, що мають місце у творах [8; 9]: *Pantheism, Christianity, Islam*. При цьому християнство та іслам не просто постають як дві окремі релігії, а порівнюються й унаслідок цього прослідковуються їх спільні риси: *“Mosques and cathedrals are startlingly similar,” Mirsat proclaimed; “The traditions of East and West are not as divergent as you might think!”; “Both Christianity and Islam are logocentric,” he told his students, “meaning they are focused on the Word”*. Звернемо увагу, що автор не залишається осторонь фундаментальних основ обох віровчень і проводить між ними чітке розмежування, зазначаючи, що ця різниця покладена в основу мистецтва двох культур [9]: *In Christian tradition, the Word became flesh in the book of John: ‘And the Word was made flesh, and He dwelt among us.’ Therefore, it was acceptable to depict the Word as having a human form. In Islamic tradition, however, the Word did not become flesh, and therefore the Word needs to remain in the form of a word ... in most cases, calligraphic renderings of the names of the holy figures of Islam*.

Як видно з прикладу, в основу культур покладений глибинний сенс слова як основи віросповідання. При цьому значення способу вираження цього слова вкрай різняться в зіставлених культурах [9]: *One of Langdon’s students had summed up the complex history with an amusingly accurate marginal note: “Christians like faces; Muslims like words”*. Таке заглиблення в історію релігії демонструє знання письменника в цій предметній сфері.

Утім найбільше протистояння, яке точиться між релігією й наукою, спостерігаємо в романі «Янголи і демони». Ці два складники життя постійно переважали один одого, і навіть на сучасному етапі розвитку світової спільноти не існує чіткого визначення вагомості лише одного із цих феноменів та абсолютного нівелювання канонами іншого. Так, у романі «Янголи і демони» знайомство Роберта Ленгдона з директором ЦЕРНу Максиміліаном Колером відбувається з обговорення сучасного стану науки та її дотичності до релігії. У цьому контексті оби-

два науковці наводять власні тези щодо трактування співіснування двох радикально протилежних сфер, розглядаючи їх як запеклих, непримирених ворогів. Саме тому для втілення образу боротьби автор використовує метафори, що додають загальній картині тексту експресивності й глибокої виразності:

1) *“Murdered by the church for revealing scientific truths. Religion has always persecuted science”*;

2) *The battle between science and religion is still raging, Mr. Langdon. It has moved from the battlefields to the boardrooms, but it is still raging*” [8].

Як бачимо, автор підкреслює вагомість віри, зокрема релігії, і навіть можна помітити, що він перестає бути просто оповідачем у романі, а стає на захист тих, хто підтримує ідеї рівності церкви та науки. Із цією метою він уживає порівняння, яке відображає всю повноту своїх поглядів: *He held that science and religion were not enemies, but rather allies—two different languages telling the same story, a story of symmetry and balance... heaven and hell, night and day, hot and cold, God and Satan*.

Водночас варто зазначити, що, попри розмежування між двома різними сферами людської діяльності, письменник усетаки представляє їх у декількох іпостасях. Передусім автор засуджує науку за її, на його переконання, відносно занижене ставлення до людей як істот, що населяють Землю: *Science proclaims that Planet Earth and its inhabitants are a meaningless speck in the grand scheme. A cosmic accident* [8]. Як бачимо з прикладу, проблемне співіснування двох протилежних світів вербально виражене за допомогою образного порівняння *Planet Earth and its inhabitants are a meaningless speck in the grand scheme*, смислове навантаження якого створює ефект підсиленої емоційності й напруження.

Подібне засудження науки спостерігаємо й у протистоянні «наука-релігія» [8]: *Does science hold anything sacred? Science looks for answers by probing our unborn fetuses. Science even presumes to rearrange our own DNA. It shatters God’s world into smaller and smaller pieces in quest of meaning... and all it finds is more questions*. Ден Браун у цьому випадку метафорично зображує науку як зло, що стоїть на заваді духовного розвитку особистості. Більше того, саме наука «засліплює» людям очі, і вони нівелюють усім, окрім наукових здобутків [10]. Аналіз наведеного фрагмента засвідчує, що, крім риторичного запитання про існування святості в науці, остання за допомогою лексико-стилістичного прийому персоніфікації – *It shatters God’s world into smaller and smaller pieces in quest of meaning* – вирізняється своїм конкретизованим, певною мірою могутнім образом, який стає більш доступним для сприйняття.

Для кращого розуміння зображуваної боротьби між науковою й релігійною сферами розглянемо приклад, за допомогою якого письменник метафорично описує науку як таку, що не має жодного стосунку до духовного світу: *Science, by definition, is soulless. Divorced from the heart* [8]. Вербально заострення конфлікту представлено шляхом використання прикметників *soulless і divorced*, що створюють ефект градації емоцій реципієнта при прочитанні цього фрагмента. Крім того, спираючись на головну проблему роману «Янголи і демони», а саме занепад віри людей у Бога, можливостей співіснування релігії й науки, автор створює власне співвідношення між двома компонентами життя «науковий прогрес – релігія», у якому перевагу отримує останній: *Scientific growth is exponential. It feeds on itself like a virus. ... We are spinning out of control*. Із наведеного

прикладу можна помітити, що причинно-наслідковий зв'язок між науковою сферою та життям людей представлений шляхом використання образного порівняння *It feeds on itself like a virus* і метафори *We are spinning out of control*, логічна послідовність значень яких являє собою струнку цілісність сказаного у вигляді стилістичного прийому градації.

Підсилення впливу на реципієнта в цьому випадку відбувається за рахунок проведення паралелей між радикально протилежними поняттями. І тому, аби ще більше не загострювати конфлікт, письменник займає позицію нейтралітету, вербально показуючи, що ці дві сфери мають спільну мету. Водночас, аби пояснити, що саме є однією з причин давнього конфлікту, письменник демонструє цю історію вустами камерарія й робить це не дарма, адже читач може безпележно повірити релігійній особі стосовно питань церкви [11, с. 582]. Так, камерарій виголошує: *They denounce God as a hallucination-a delusional crutch for those too weak to accept that life is meaningless. I could not stand by while science presumed to harness the power of God himself* [8]! На мовному рівні зазначене протистояння представлено у вигляді метафоричного порівняння Бога з ілюзією та з використанням епітетів *too weak* і *meaningless*, семантичне наповнення яких має односпрямовану дію й містить негативну конотацію.

Відхилення цих серйозних звинувачень відбувається контраргументами науковця Вікторії Ветри, яка для пояснення своїх переконань послуговується науковою термінологією, що на мовному рівні представлена у вигляді стилістичного прийому порівняння: *My father was on your quest! A parallel path! Why couldn't you see that? God is not some omnipotent authority looking down from above, threatening to throw us into a pit of fire if we disobey. God is the energy that flows through the synapses of our nervous system and the chambers of our hearts! God is in all things!*

Окрім таких конфронтацій, у романах спостерігаємо й дещо власне авторську позицію щодо теми релігії, яка є досить цікавою, адже її представлення є образним порівнянням із певними предметами та явищами навколишньої дійсності із застосуванням лексичних опозицій для розмежування окремих образів та увиразнюючи загальну атмосферу розповіді:

1) *Religion is like language or dress. We gravitate toward the practices with which we were raised* [8].

2) *Religions are not born from scratch. They grow from one another. Modern religion is a collage... an assimilated historical record of man's quest to understand the divine* [9].

Разом із цим письменник робить доволі розумний крок і неповністю стає на бік духовності: *With faith we are accountable to each other, to ourselves, and to a higher truth. Religion is flawed, but only because man is flawed*. Епітет *flawed* ніби перекреслює всі переваги церкви. Утім його повторне вживання з іменником «людина» знову залишає це питання відкритим для подальших дискусій.

Чільне місце в серії романів для представлення релігійної тематики посідають теоніми, семантика яких варіюється від нейтральної, коли йдеться про такі божества, як *Jesus Christ, the Virgin Mary, God, St. Mark, Buddha, Holy Trinity, the Virgin and Child*, до негативної, коли згадуються *Satan* і *Pegan Gogs* [8; 9].

Для повноти відтворення загальної картини теми, що розглядається, Ден Браун послуговується широким термінологічним апаратом. Крім того, варто зауважити, що певні термінологічні одиниці є досить поширеними в мові й реципієнт може їх знати, як, наприклад, *conclave, camerlegno, righteous and sinners, crypt, prophets, baptisms, bishop*, або такі, що стосу-

ються архітектури церковних будівель і є вузькоспеціальними, як-от: *an ossuary annex, main sanctuary, anteroom, pronaos, narthex, ciborium, transept, minbar* [8; 9].

Проте нерозуміння або незнання окремих термінів компенсується детальним описом церковних приміщень, наприклад, під час зображення мечеті в Стамбулі [9]: *As if to prepare the visitor for what lay ahead, the esonarthex was significantly more ornate than the narthex, its walls made of burnished stone that glowed in the light of elegant chandeliers. On the far side of the serene space stood four doors, above which were spectacular mosaics, which Langdon found himself intently admiring*. Епітети *serene space, elegant chandeliers* і *spectacular mosaics* надають зображуваному інтер'єру пишності та певної легкості, тоді як порівняння *as if to prepare the visitor for what lay ahead, the esonarthex was significantly more ornate than the narthex* вимальовує цілісну просторову картину, яка збуджує увагу читача й підсилює зацікавленість подальшою розповіддю.

Окремим стилетвірним складником у представленні теми релігії є використання хремотонімів на позначення предметів матеріальної культури. Такими в романах Дена Брауна є священні книги, а саме: *Scripture-Matthew, the Old Testament, the book of John*: *'And the Word was made flesh, and He dwelt among us'*, а також елементи оздоблення храмів, як-от: *of the most valuable altarpieces in the world – the famed Pala d'Oro, the Ghent Altarpiece*. У такий спосіб, згадуючи ці цінні елементи у світі духовної культури, письменник розкриває всю повноту зображуваного, а також демонструє свої глибокі знання в цій предметній сфері.

Відтворення теми релігії неможливе без уживання онімів на позначення церковних діячів. У романах про Роберта Ленгдона такими є справжні люди, здебільшого папи, які служили католицькій церкві: *Pope Pius IX, Pope Urban VIII, Pope Celestine V, John Paul I, Pope Julius II – Il Papa Terribile, Archbishop Paul Marcinkus, Prophet Muhammad* [8; 9] та інші. Водночас з метою мовного увиразнення романів та уникнення повторів у текстах творів прослідковується використання словосполучення *His Holiness*, яке зі стилістичного погляду є одним із тропів, що образно-описово йменує окремі поняття перифразом. При цьому варто відмітити, що принагідне згадування автором пап та історій, що пов'язані з їхніми іменами, символізують глибокі знання письменника в історії папства загалом і загальної історії Ватикану зокрема.

Цілісність вербального вираження релігії досягається й шляхом урізноманітнення творів реаліями із цієї теми. Саме за допомогою цих художніх засобів передається не тільки ідея цінності понять окремої культури, а й унікальна атмосфера, за допомогою якої автор намагається розширити наш кругозір, долучивши до пізнання нового. Такими реаліями є окремі частини собору Святого Петра: *They were nearing the Niche of the Palliums – the sunken area in the center of the basilica, Terra Santa. Holy Ground*, процедура під час обрання нового папи – *It is called 'Acclamation by Adoration'*, а також особа, яка на час проведення конклаву володіє всією інформацією про кандидатів на Святий престол, – *Devil's Advocate*, та елементи культури ісламу: *the hour of the akşam* і *adhān* (заклик до молитви). Варто зазначити, що таке зіставлення двох різних культур з акцентом на окреслення провідних елементів кожної окремо уможливило яскраве представлення релігійно-культурної самобутності двох світів, що в текстах творів синтезуються автором з метою створення цілісного образу різномірної релігійної картини світу.

**Висновки.** Виконаний аналіз особливостей мовного представлення ідеї релігії в художніх творах дає нам змогу стверджувати, що розкриття цієї теми відбувається за допомогою низки засобів художньої виразності, зокрема порівнянь, антропонімів, термінів і реалій, які в комплексі з авторським ставленням до окремих аспектів цього дискусійного явища створюють цілісну картину, що влітається в загальну сюжетну лінію роману.

Таким чином, релігійний складник у романах Дена Брауна є досить широким поняттям, адже, попри свій зв'язок з іншими аспектами життя суспільства, він у творах письменника також постає уособленням живої істоти, яка веде боротьбу з наукою. Загалом виконаний аналіз мовних репрезентантів сфери релігії дав змогу виокремити такі її найчастотніші стилетвірні складники: термінологічні одиниці (29%), порівняння (15%), теоніми (11%) та епітети (14%). До менш поширених засобів можемо зарахувати антропоніми (10%), метафори (8%), хремотоніми (6%), реалії (5%) і перифрази (2%), що допомагають авторові створити бажаний комунікативно-прагматичний ефект і сугестивний вплив на читача.

До перспективних напрямів подальших наукових розвідок щодо мовної репрезентації авторської картини світу вважаємо за доцільне зарахувати вивчення взаємодії лексико-стилістичних і фонетичних засобів актуалізації авторського мовлення та коректного декодування смислового потенціалу художнього тексту.

#### Література:

1. Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гослитиздат, 1959. 656 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
3. Сидоренко І.А. Підходи до вивчення ідіостилу у лінгвістичних дослідженнях художнього тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)»*. 2015. Вип. 21. С. 298–303.
4. Бессараб О.В. Роль і значення релігійної тематики в романах Дена Брауна «Янгели та демони» й «Код да Вінчі». *Вестник СевГУ. Серія «Філологія»*. 2008. Вип. 54. С. 3–5.
5. Nidhal Guessoum. (2011) Science and religion in Dan Brown's 'Angels and Demons'. URL: <http://nidhalguessoum.org/science-and-religion-in-dan-browns-angels-and-demons>.
6. Єрошенко Т.М. До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2010. Вип. 52. С. 218–220.

7. Советна А.В., Лісун О.В. До проблеми перекладу роману Д. Брауна «Код да Вінчі». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 38.
8. Brown D. Angels and Demons. Great Britain : Cogri books, 2001. 620 p.
9. Brown D. Inferno. Great Britain : Cogri books, 2014. 624 p.
10. Larissa Johnson. (2005) The myth of conflict in Angels and Demons. URL: [https://sydneyanglicans.net/news/the\\_myth\\_of\\_conflict\\_in\\_angels\\_and\\_demons](https://sydneyanglicans.net/news/the_myth_of_conflict_in_angels_and_demons)
11. Muratova E., Pulatova D. Angels and Demons novel – A milestone in Dan Brown's creative work. *Bulletin of Science and Practice*. 2020. Vol. 6. № 3. P. 571–584.

#### Isniuk O. Lexico-stylistic characteristics representing the theme of religion in Robert Langdon book series by Dan Brown

**Summary.** The article deals with the specificity of linguistic and stylistic features related to the theme of religion in Robert Langdon book series by Dan Brown. The study of theoretical works on the subject revealed that one of the key compositional bases of the texts of the author's works is the religious component. The disclosure of its deep ideas allows the scholars to assert the creation of a new type of novels – the religious novel. It is defined that the experimental part of the linguo-stylistic representation of the theme of religion in Dan Brown's idiosyncrasy should be carried out within the framework of a functional approach, in view of which the study of structural and stylistic analysis of the text implies the identifying of special ways of presenting ideas using certain expressive means. The paper points out that the dynamics of the events unfolding is based on the unity of artistic images, oppositions and confrontations, which are a practical realization of imagery as a linguistic category. From this point of view, the linguistic representation of imagery is incarnated through a number of stylistic techniques, namely: terms, theonyms, epithets, metaphors, similes, realia, anthroponyms, as well as paraphrases and chromatonyms. According to the results of the analysis, it is found out that the expressiveness of the subject sphere of religion is especially pronounced when it is compared with the science. In this context, the ideas of struggle and vicissitudes between the two spheres are embodied through metaphorical expressions, combined with figurative comparisons that express and spatially expand the plane of events, as well as add to the text the effect of deep tension. At the same time, the writer's use of a number of anthroponyms to denote church leaders, theonyms and religious terms reveals the whole conceptual component of the theme of religion in the book series.

**Key words:** idiosyncrasy, lexico-stylistic devices, religion, Dan Brown's novels.